

FILOZOFI A VOJNA

Osobitosť filozofického myslenia nedovoľuje tejto ľudskej aktivite, aby k vojne - ktorá sa tak bytostne dotýka človeka a jeho existencie - mala ľahostajný postoj. Prečo sa bývalá Juhoslávia rozpadla v chaos, násilí a vo vojne? Čo vojnu vyvolalo a čo ju v tomto priestore naďalej živí a podnecuje? To sú otázky, na ktoré hľadajú dnes odpovede nielen juhoslovanskí, ale aj mnohí svetoví myslitelia.

Ako inšpiráciu pre našich čitateľov uverejňujeme vybrané príspevky z časopisu Beogradski krug/Belgrade Circle, ktorý v Belehrade vydáva združenie s rovnakým názvom. Pri hľadaní odpovede na uvedené a podobné otázky pristupuje redakcia časopisu k súčasnej vojne ako k "novej realite v jej archaickosti", nie zvonku ako k historickej udalosti, ako k sociálnemu faktu, ale ako "k špecifickej figúre", teda k osobitnému symbolickému pohybu, o ktorom sme si mysleli, že sa z európskeho alebo - ak chcete - z civilizačného horizontu dávno vytratil".

Je na čitateľovi, aby posúdil valentnosť načrtnutého postupu.

Redakcia

MARINA BLAGOJEVIČOVÁ:**VOJNA V JUHOSLÁVII:****"EVEN BETTER THAN THE REAL THING" (U2)**

Marina Blagojevičová prednáša sociológiu na univerzite v Belehrade a v Centre pre feministické štúdie. Je autorkou viacerých článkov, knihy venovanej problematike feminizmu a editorkou viacerých zborníkov.

Pochopiť a vysvetliť aktuálne nacionalistické hnutia a vojny v Juhoslávii - to je veľká výzva tak pre tých, ktorí sú vo vnútri, vo víre diania, ako aj pre tých, čo sú mimo neho. Ide však zrejme o veľmi ťažkú a komplikovanú prácu. Iste o to viac, že sa do veľkej miery prešlo od analýzy aktuálnych situácií k analýze minulosti. Je zaujímavé, že sa na vlne interpretácie zaťaženej minulosťou pristupuje k faktom minulosti ako k jednotlivostiam vytrhnutým z kontextu, ktoré pritom celkom dobre zapadajú do celkového obrazu historickej krivdy, znášanej - ako sa zdá - všetkými národmi v tomto priestore. Bežne sa hovorí, že pomocou štatistiky možno dokázať všetko - a takto možno zrejme v prípade Juhoslávie dokázať všetko dejinami. Preto "pochopením", presnejšie kvázipochopením problému nacionalizmu vo vzťahu k jeho "vysvetleniu" je práve to, čo v jeho traktovaní prevažuje.

Pri vysvetľovaní nacionalizmu a vojny v Juhoslávii sa na rozdiel od ich "pochope-
nia" vychádza z akejsi všeobecnej teórie na jednej strane a z konkrétnych faktorov na
strane druhej. Je to čisto sociologický prístup a jeho presvedčivosť a prijateľnosť pre
širšiu verejnosť je krajne ohraničená vzhľadom na jeho prevažne racionalistický ter-
minologický aparát.

Nemám v úmysle zaoberať sa v tejto práci sociologickým "vysvetľovaním" na-
cionalizmu a vojny v Juhoslávii. Mojm východiskovým predpokladom je totiž zistenie,
že za súčasných okolností je aj sama spoločenská veda vo veľkej miere bezmocná. Jej
bezmocnosť nepochádza však ani tak z nej samej ako skôr zo zmeny okolitého sveta. Je
štruktúrne bezmocná poznať svet, ktorý jej uniká, lebo je založený na celkom iných
zásadách, ako sú zásady tvoriace základné predpoklady jej existencie. Sociológia, ktorá
sa aj so svojim terajším terminologickým aparátom a reformátorskými omylmi konšti-
tuovala v industriálnom svete, v postmodernej civilizácii, jednoducho nie je funkčná.
Bezmocnosť vedy je teda silou určitého iného sveta, usilujúceho sa čeliť kontrole, akú
by napokon mohla nastoliť veda.

Preto sa nacionalizmom a vojnou v Juhoslávii zaoberám niekde v priestore medzi
chápaním a vysvetlením, v priestore, kde sa intuitívne považuje za rovnako dôstojné ako
racionálne a kde sa základné humanistické postuláty nastoľujú opäť ako jediná možná
odpoveď na hrozivú a všeobecnú deštrukciu. Mojm zámerom v tomto zmysle nie je
"vedeckosť". Mojm zámerom nie je dokonca ani systematická a neprotirečivá konzek-
ventnosť. Chcem jednoducho rozmýšľať o tom, o čom sa doteraz rozmýšľalo nedosta-
točne a čo nám neustále uniká. Z určitého iného hľadiska sa chcem na tunajšiu tragédiu
pozrieť ako na ZRKADLO SVETA ROZBITÉ NA BALKÁNE.

Potrebu zaoberať sa vojnou na tejto neistej a hmlistej pôde pociťujem práve
vzhľadom na to, že aktuálne sociologické vysvetlenie vojny nie je uspokojivé. Vojnu
v Juhoslávii sa totiž sociológovia pokúšajú dodatočne vysvetliť radom "objektívnych"
faktorov. "Objektívne" fakty sú v súlade so sociologickou teóriou, s racionalistickým
chápaním sveta, s výsledkami doterajších sociologických výskumov. Tak sa na základe
"objektívnych" faktorov poskytuje aj "objektívne" vysvetlenie vojny.

Sociológovia a ďalší "objektívni" vedci pritom nechápu, že aj oni sami sú súčasťou
vysvetlenia. Nechápu, že DODATOČNÉ vysvetlenie vnáša do javu RACIONALITU,
ktorá na začiatku určite neexistovala, že je to akési alibi, racionalizácia šialenstva. Naj-
silnejší odpor sa vojne kladie práve vtedy, keď sa veci nevysvetľujú a nechápu.
Dojímavé sú však pokusy a naivita vedcov, keď sa dostanú do konfliktu so spoloč-
enskou realitou, ktorá sa čoraz menej podobá systému a čoraz viac chaosu.

V hľadaní vysvetlenia vojny v Juhoslávii je najčastejšie obsiahnutý implicitný
predpoklad, že MOŽNO objaviť jeden základný, dominantný faktor, ktorý vojnu pod-
nietil. Zriedkavejšie sú sofistikovane vysvetlenia, ktoré sa nepokúšajú o usporiadanie
jednotlivých faktorov podľa priorít, ale ich jednoducho vypočítavajú a uvádzajú do
vzájomnej súvislosti. V jednom i v druhom prístupe chýba poznanie, že sama vojna je
dynamická a že sa počas nej mení aj význam jednotlivých faktorov.

Prvé a najrozšírenejšie vysvetlenie vojny sa spája s ekonomickou, politickou
a spoločenskou krízou 80-tych rokov. Trvá na tom, že hlavnými príčinami nacionalizmu
sú mnohé ekonomické a spoločenské faktory, napríklad nárast sociálnej chudoby,

zvyšovanie nezamestnanosti, "rozplývanie" stredných vrstiev, koncentrácia a upevňovanie moci elít, proces politickej transformácie komunistickej spoločnosti na postkomunistickú. Vzostup autoritárstva, nacionalizmu a agresivity je za takých nepriaznivých spoločenských podmienok takmer zákonitým javom.

Druhé vysvetlenie vychádza z politických elít, ktoré manipulujú masy pomocou nacionalistických programov. Toto vysvetlenie poukazuje na nerozvinutosť občianskej spoločnosti a demokracie, na autoritárske a patriarchálne spoločenské vedomie, na zručné využívanie médií s cieľom udržať sa pri moci. Základnou myšlienkou pri tomto spôsobe vysvetlenia je myšlienka, že medzi komunizmom a postkomunizmom existuje silná kontinuita, ktorá zabezpečuje obnovu politickej elity pomocou nových programov. Aj v štruktúre samotných nacionalistických ideí sa plne zachováva ideologická logika komunizmu, na základe ktorej sa podľa nacionalistickej verzie spoločnosť rozdeľovala na prívržencov a "nepriateľov", resp. "zradcov". Tak ako komunistická ideológia aj nacionalistická ideológia ponúka jednoduché odpovede na zložité otázky a poskytuje pocit istoty tým, ktorí si už zvykli na anonymitu v kolektíve, a pestuje ho v nich.

Tretie vysvetlenie je spojené so zneužívaním médií, čo v skutočnosti znamená, že sa do popredia nedostávajú tí, ktorí médiá riadia, t.j. politická elita, ale médiá sa považujú za samostatnú silu, ktorá svoju narastajúcu moc buduje práve na základe nacionalizmu a na vojne. V spoločnosti, ktorá si do veľkej miery zvykla na prísne kontrolované informácie, v ktorej existoval informačný "hľad", v ktorej "čítanie medzi riadkami" bolo spoľahlivejším spôsobom prístupu k informáciám ako čítanie riadkov samotných, má mediálna kakofónia, ktorá sa objavila po páde komunizmu, omamnú silu. Okrem toho sa médiá v drasticky meniacom sa prostredí (vysoká inflácia, zmeny zákonov, vojnové nebezpečenstvo, vojna, politické zmeny) vnucujú celou silou ako nenahraditeľný zdroj informácií, na základe ktorých možno budovať individuálnu stratégiu prežitia. Vplyv médií vyrastá z potreby ľudí nastoliť poriadok vo svojom prostredí, prekonať chaos a primerane tomu sa aj racionálne správať. Média však túto potrebu v skutočnosti paradoxne nielenže neuspokojujú, ale do individuálneho vnímania sveta vnášajú vlastne čoraz väčší chaos alebo na druhej strane poskytujú rigidný obraz sveta, ktorý je ako jediný pre zneistených a vystrašených ľudí prijateľný.

Štvrtý typ vysvetlenia kladie na prvé miesto vplyv medzinárodného spoločenstva. Stretávame sa s ním v dvoch variantoch: prvý variant vychádza z akéhosi "sprisahania", cieľom ktorého je "oprava dejín", ktorou sa v krajinách porazených v druhej svetovej vojne začínajú po páde berlínskeho múru rušiť negatívne dôsledky vojny, kým druhý variant vychádza z globálnej reštrukturalizácie sveta ako dôsledku mocenských zmien v centre i na okraji.

Tieto sociologické vysvetlenia sú protívahou veľmi rozšíreného a v širokých kruhoch akceptovaného "historického vysvetlenia", podľa ktorého sa dejiny "neúprosne opakujú" a národy sú jednoducho nemenné personifikované kolektívy. Kým z "historických vysvetlení" možno ako poučenie vyvodiť iba fatalistické chápanie osudu, teda aj vojnu ako osud, zo sociologických vysvetlení vyplývajú konzekventne "riešenia" celkom iného typu - obrana menšínových práv, hospodárska spolupráca, rozvoj demokracie, rozvoj občianskej spoločnosti, zmenšovanie rozdielu medzi rozvinutými a nerozvinutými krajinami. Tieto druhé "riešenia" sa jednoducho riadia zásadami

a logikou "civilizovaného" sveta, ktoré sa ľahko a bezbolestne dajú a musia presadiť do iného sveta.

Bezmocnosť sociológie sa zrači tak z vysvetlení, ktoré ponúka, ako aj z riešení, ktoré z týchto vysvetlení vyplývajú. Bezmocnosť sociológie sa však neprejavuje iba v nepresvedčivosti jej vysvetlení, v idealizme riešení a v ich aktuálnej neaplikovateľnosti. V bezmocnosti sociológie sa odráža omnoho širšia a hlbšia bezmocnosť pri riadení, plánovaní, usmerňovaní, predvídaní, na ktorú naráža súčasný svet. Bezmocnosť sociológie sa prejavuje aj ako **POCHYBOVANIE** o zmysle, cieľoch a užitočnosti kontroly, plánovania a usmerňovania, ako pochybovanie o zasahovaní ako takom, o angažovanosti a o ideáli. Na tom sa však zakladá aj nová sila sociológie, ktorá jej umožňuje rekonštituovať a prekonať svoje neistoty, zbaviť sa schematizmu teórie modernizácie a prehovoriť **ĽUDSKY** z dna, áno práve z dna civilizácie, z víru zločinov a utrpenia.

Všetky tieto vysvetlenia, ktoré sociologická veda môže v takej logickej, presvedčivej a systematickej podobe poskytnúť, sa môžu vzájomne dopĺňať a poskytnúť uspokojivú, ucelenú alogickú odpoveď na otázku "Čo bolo príčinou vojny v Juhoslávii?" Osvietenému a objektívnemu sociológovi je všetko také jasné, že nie je jasné iba to, prečo všetky tieto vysvetlenia nie sú dostatočne **PRESVEDČIVÉ**. Akoby existovalo akési osudné a úmerné rezíduum, ktoré je vlastne neustále unikajúcim kľúčom a ktoré nás tlačí buď do extrémnej racionality, alebo do extrémnej iracionality. Akoby sa sociológia ocitla na osudovej križovatke, na ktorej sa musí konfrontovať s vlastnou sputnávajúcou racionalitou, keď sa musí spoliehať na rozum alebo možno aj na umenie a filozofiu. Samotná reflexia spoločenskej skutočnosti sa jednoducho musí podobať na danú skutočnosť do takej miery, do akej je výsledkom iracionality, a nie racionality - táto reflexia musí prekonávať racionálne.

Bezmocnosť sociológa a sociológie je teda vlastne štruktúrnou bezmocnosťou. Rodí sa z odporu meniaceho sa sveta, ktorý sa nechce podriaďiť vedeckej a racionálnej intervencii. Tento svet je čoraz viac rozplývajúcim sa systémom, ktorý ruší sám seba, vytvárajúc zdanie systému. Tento svet prekonáva a prerastá tých, ktorých vytvoril.

Tento postmoderný svet nie je vo svojej javovej podobe nevyhnutne svetom rozvinutých a pekných. Postmodernosť vojny v Juhoslávii sa neprejavuje v tom, že vznikla v časti sveta, ktorý už bol postmoderný, ale práve v tom, že táto časť sveta sa stáva postmodernou práve touto vojnou. Postmodernú vojnu umožnili práve prvky predmodernity, ktoré už v Juhoslávii existovali.

Vojnou v Juhoslávii sa ničia aj idey, aj realita modernizmu: rozvracajú sa ideály ako pokrok, rovnosť, pravda. Industriálny svet sa likviduje fyzicky: počnúc fabrickými halami, cestami, mostami a končiac priemyselnými robotníkmi, ktorí budú takmer iste najpočetnejšími obeťami vojny. Na druhej strane sa však revitalizuje predmodernita a vzniká postmodernita. Na malom priestore bude preto existovať v budúcnosti rozpätie merateľné niekoľkými storočiami.

Základná téza, ktorú chcem v tejto práci vysloviť, znie takto: celá vojna v Juhoslávii "prekonala" samu seba, prekonala mnohé podmienky a príčiny svojho vzplanutia, zaviedla vlastnú vnútornú logiku a generovala určitú novú situáciu. Nie je anachronická, je súčasná. Je "even better than the real thing", čo je vlastne metaforou jej

postmodernosti, zdanlivou podobou, metaforou sveta, v ktorom sú napodobeniny lepšie ako originály, v ktorom originály závidia napodobeninám ich dôveryhodnosť, sveta, v ktorom je neúmyselné vždy silnejšie ako úmyselné, v ktorom racionálne podporuje iracionálne, v ktorom sú prostriedky cieľom osebe alebo v ktorom ciele slúžia prostriedkom, v ktorom sú aj sami vysvetľujúci súčasťou vysvetlenia a v ktorom je obraz skutočnosťou. Je to svet, v ktorom sa strácajú rozdiely medzi subjektom a objektom, medzi násilníkom a obeťou, medzi príčinami a dôsledkami; svet v ktorom sa entropia nezadržateľne šíri. A to všetko nie je tak preto, že by si to niekto želal, že by išlo o akúsi tautológiu alebo akýsi železný determinizmus, ale preto, že sa hlboko zmenila povaha samej skutočnosti, a to aj tej jej časti, ktorá sa nazýva spoločnosťou.

Vojna v Juhoslávii vypukla práve preto, že sa to nemuselo stať, a Juhoslávia sa rozpadla práve preto, že sa nemusela rozpadnúť. Práve preto neexistovali žiadne obranné mechanizmy, ktoré by ju zachránili. Stalo sa TO práve preto, že tomu takmer nikto (z Juhoslovanov) neveril. Stalo sa TO práve preto, že je TO nezmyselné, šialené, že je to v rozpore so zdravým rozumom a v rozpore so záujmami väčšiny. TO možno pochopiť iba z neho samotného, ako dobrodružstvo "ruskej rulety", ako samovraždu v zrkadle. A práve preto sociológovia nemôžu jednoducho "vysvetliť" to, čo sa stalo v rozpore so sebou samým. Preto aj sociológia onemela a nedokázala predvídať a preto je ešte stále prevrpený aj zdravý rozum.

Vojna vypukla preto, že nebola možná.

Vojna vypukla v čiernej diere determinizmu v rámci entropie. Práve to je nová kvalita reality. Determinizmus vyplýva zo systému. Tam, kde neexistuje systém, neexistuje ani determinizmus. Tam, kde vládne entropia, skutočnosť sa produkuje metaforicky.

Vojna sa tak stala "even better than the real thing", vlastnou pararealitou. Stala sa aj sama metaforou inverzie, ktorá vládne nášmu životu a okolitému svetu. Túto inverziu nemožno racionálne "pochopiť", nemožno ju "zachytiť" do siete vedeckých teórií, pojmov, lebo sa na ňu môže aj ona sama v každom okamihu premeniť. Táto inverzia predstavuje logiku samotnej vojny v Juhoslávii, ktorá sa vďaka nej stáva postmodernou.

Hoci je takmer isté, že univerzálny, všemocný princíp fungovania tejto novej skutočnosti nemožno objaviť, pokúsím sa v tomto texte celkom úmyselne a celkom tvrdohlavo preukázať, že existuje princíp inverzie, ktorý preniká do každej bunky spoločnosti, pohráva sa s "realitou" a vytvára novú "realitu", tentoraz skutočnejšiu a presvedčivejšiu, ako bola tá pred ňou. Nový princíp fungovania novej skutočnosti nemožno objaviť okrem iného aj preto, že nová skutočnosť je ako minikri skrytá v ulite starej skutočnosti, že je presiaknutá starou skutočnosťou a že energiu potrebnú na vlastné udržanie čerpá z obnovy starej skutočnosti. Preto túto novú skutočnosť možno do siete pojmov "uložiť" iba spôsobom, ktorý uplatňuje napríklad David Harvey, keď celkom jasne spája mikrorealitu s makrorealitou, individuálne s kolektívnym, ekonómiu so sociológiou, filozofiou, dejinami umenia, urbanizmom a ktovie čím všetkým. Aj to je však vyvolané iba potrebou odporu proti prenikajúcej bezmocnosti, ktorá sa zmocňuje čoraz viacej ľudí, a nie podporou modernistickej ilúzie o kontrole skutočnosti pomocou vedy.

Moju základnou tézou je teda tvrdenie, že nová skutočnosť vyráža na povrch prostredníctvom inverzie, preniká pomocou inverzie, využíva inverziu na to, aby sa

dostala do starej skutočnosti, aby ju takmer nepozorovateľne a bezbolestne modifikovala. Rozklad starej reality, onoho modernistického sveta a všetkých jeho ideálov slobody, demokracie, rovnosti, bratstva (a jednoty v juhoslovanskej verzii), pokroku, umožňuje a realizuje práve inverzia. Inverzia je "prefikanosťou rozumu" novej skutočnosti.

Túto novú skutočnosť nazvem skutočnosťou postmodernou. Na to, aby bola postmodernou, nemusí prejsť predchádzajúcimi "etapami". Celkom pohodlne môže existovať paralelne so všetkými predchádzajúcimi realitami, ktoré si podriaďuje, ukazujúc raz jednu a potom druhú tvár, pričom podvádza aj účastníkov, aj pozorovateľov. V spoločnosti podobne ako v architektúre sú možné tie najpodivnejšie spojenia rôznych prvkov. Ich prenikanie prekonáva aj gravitačnú silu.

Inverziu možno pozorovať v rôznych odlišných oblastiach, na viacerých úrovniach spoločenskej reality. Ani samotnú inverziu nemožno racionálne celkom pochopiť - práve preto, že je aj inverziou samej racionality, že sa pohráva s racionálnym, obnažuje ho. A predsa ju možno zachytiť, využiť, objaviť v mnohých momentoch, segmentoch spoločnosti.

Inverzia sa prejavuje v mohutnej zámene sociálneho a etnického. Kým socialistické spoločenstvá minulosti sa zakladali na neustálej reprodukcii "triedneho" nepriateľa, na neustálej obnove triedneho vedomia, konfliktov na základe "triednosti", postmoderná spoločnosť obnovuje svoje etnické rozdelenie. To, čo bolo logické a racionálne z hľadiska triedneho boja, boja medzi obrovskou bezprávnou, chudobnou a anomickou väčšinou masou obyvateľstva a politickou elitou, premenilo sa na boj etník, v ktorom masy ničia a pozerajú samy seba. Inverzia tu teda znamená absolútnu zmenu cieľov, zmenu, ktorá ústi do dekonštrukcie masy.

Inverziu nachádzame aj v "importe" európskeho nacionalizmu do Juhoslávie. Hoci Európa zaujala stanovisko údajne objektívneho, nezávislého pozorovateľa, demiurga, jej vlastný nacionalizmus do veľkej miery prispel k situácii v Juhoslávii. Nastúpila teda inverzia obete a sudcu. Európa, ktorá sa dávno vznáša vo vlastnom nacionalizme, ktorá si ho uctieva, zvyká si naň, považuje ho za čosi prirodzené, dobré, vitálne, má svoj nacionalizmus pod kontrolou štátu. Juhoslávia však tieto európske nacionalizmy dováža a očkuje ich na svoje vlastné nacionalizmy v situácii, keď sa jej štát rozpadá, v situácii vysokej anómie. A tak v Juhoslávii existuje nacionalizmus nepokrytý, deštruktívny, dosahujúci až svoj extrém - občiansku vojnu. Paradoxom, ktorý inverzia priniesla, je práve to, že Európa ako "objektívna", "čistá" rozhoduje pri strete "barbarských" balkánskych plemien. Paradoxom alebo novou logikou samotnej inverzie je skutočnosť, že konflikt európskych nacionalizmov na Balkáne je prudší, ako by si to sama Európa želala. Proti logike rozumu sa tu stavia logika vášni, ktorá sa môže neovládateľne šíriť a svojou deštruktívnosťou môže ohroziť usporiadanosť a pokoj západoeurópskeho sveta.

Inverziu nachádzame aj vo vzťahu víťazov a porazených. Hoci základný humanistický princíp hovorí, že v každej vojne strácajú všetci, doterajšie dejiny predsa len vyhlasovali víťazov. Vo vojne v Juhoslávii, a to je nepochybne jeden z významných dôvodov jej pretrvávania, niet ani nebude víťazov - tak, ako tu niet a ani nebude jasných vinníkov. Inverzia sa totiž pohráva aj s jednými, aj s druhými, s vinníkmi i s obeťami, s agresormi i so sudcami, mení ich pozície a vysmieva sa každému pokusu o jednoznačné určenie. Každý pokus o takéto jednoznačné určenie skončil v realite

vojny zvratom - z prenasledovateľov sa stali prenasledovaní, z obetí vrahovia. Táto inverzia privádza kolektívnu vinu ad absurdum.

Ďalšia inverzia je obsiahnutá v tzv. demokratických voľbách. Vo vzťahu k režimom jednej strany ich oficiálne vyhlasujú za "vyšší" stupeň demokracie, v skutočnosti však tieto voľby prispeli k obmedzeniu demokracie, resp. k výraznému posilneniu autokracie. "Demokratické režimy" prejavili absolútnu intoleranciu, pokiaľ ide o akceptovanie a uznanie práv menšín, a to aj tam, kde menšiny tvorili veľmi významnú časť obyvateľstva. V mene takejto "demokracie" boli tak menšiny de facto vylúčené z účasti na moci, ich práva sa obmedzovali a aj rušili. Jednou zo základných inverzií, ktorú táto vojna priniesla, je práve to, že vojna začala v mene obrany práv menšín a že po jej skončení budú mať menšiny menej práv, ako ich mali pred vojnou. Až do začiatku 80-tych rokov bola diskriminácia na etnickom základe vo väčšej časti Juhoslávie pomerne zriedkavým javom. Po skončení vojny bude však základnou deliacou čiarou v spoločnosti. Paradoxné je aj to, že v nedemokratickom, komunistickom režime mali menšiny na skupinovej i individuálnej úrovni viac práv ako po nastolení "demokracie", "pluralizmu" i pri pokusoch medzinárodných organizácií garantovať menšinové práva.

Osobitnú inverziu si možno všimnúť vo vzťahu k Inému. V predchádzajúcom období bol tento "Iný" nediferencovaný, vlastne ani nebol Iný. Pod modernistickou myšlienkou pluralizmu v jej extrémnej podobe sa rozumel vlastne postupný zánik Inakosti, jej rozplynutie v amorfnom svete spotrebnej kultúry, postupná asimilácia sprevádzaná teatrálnym a okázalým vyjadrovaním symbolických rozdielov. Z perspektívy "bratstva a jednoty", ktorá vlastne všetko homogenizovala, stierala rozdiely medzi všetkými, sa Inakosť nemohla ani poznávať, ani uznávať. Inakosť sa paradoxne uplatňuje opäť v krvavej vojne. Iba počas nej sa v nenávisti uznáva to, čo sa neuznalo z lásky.

Inverzia je zrejماً aj na úrovni každodenného života. To, čo by za normálnych okolností malo byť každodenným životom, to, čo by sa malo považovať za každodenné, bežné, zostáva v tieni iného plánu, historicizmu, nadindividuálneho, neúprosného, dokonca i večného. Každý pokus o racionálne vysvetlenie absurdity vojny z hľadiska každodennosti naráža na túto novú dominantnú logiku superkaždodennosti. Racionalita tejto superkaždodennosti, ktorá má na zreteli iba kolektívy, ktorá so stratami a ziskom operuje ako s čímisi nadindividuálnym, ktorá akceptuje mýty štátu, zeme, hrdinstva, dejín, táto "racionalita" je v absolútnom rozpore s každodennou a cyklickou rutinou jednoduchého, "bežného" života, ktorú zdobí vernosť blíznym, a nie mýty. Toto nové kolektívne vedomie transponuje problémy z roviny superkaždodennosti na úroveň každodennosti.

Preto nestačí jednoducho povedať, že sa ľudia v podmienkach vojny predsa len správajú "racionálne". Vojnové zisky, šedá ekonomika alebo kriminalita sú "racionálnou" individuálnou odpoveďou iba menšej časti obyvateľstva. U väčšiny "racionality" každodennosti blokuje "racionalita" superkaždodennosti. Tento prenos na "vyššiu" úroveň, rozbíjanie každodennosti, jej degradácia a rozvrat - to sú hlbinné a dlhotrvajúce procesy. Každodennosť sa samozrejme obnovuje aj za hrozných vojnových podmienok, ale vtedy jednoducho aj sama podporuje superkaždodennosť, neruší ju. Sled udalostí

zvítázil nad "dennosťou", dejiny zvítázili nad každodennosťou a abstraktné kolektívy nad individuálnosťou.

Osobitným druhom inverzie je inverzia času. Na úrovni kolektívneho vedomia sa prítomnosť neprežíva už ako realita odtrhnutá od minulosti a budúcnosti, ako svojbytná a relatívne nezávislá, ale výlučne ako dôsledok minulosti. Inverzia času je taká hlboká, že vojna je do istej miery dobývaním času, dejín, ako aj dobývaním územia. Víťazi (t.j. tí, čo sa za víťazov vyhlásia) dostanú právo na vlastné dejiny, právo vyhlásiť sa za steslenie Absolútneho ducha, a koniec koncov dostanú právo zbaviť sa iných ich vlastných dejín, ich minulosti, ich času a aj identity. Ničenie miest, urbičída, nie je iba zabíjaním dominantne mestskej myšlienky multikulturalizmu a návratom k rurálnej výnimočnosti, zabíjanie miest je aj zabíjaním PAMÄTI, materializácie tejto pamäti, resp. ničením dôkazov o minulosti.

Pre médiá sa inverzia stala zdrojom zisku. Vojna v Juhoslávii je postmoderná najmä vďaka tzv. vojne médií. Zo sluhov minulého sa médiá počas "prechodu" od komunizmu k postkomunizmu stali vládcami systému. Z dobrých sluhov sa stali zlí vládcovia. Nevídaný boom médií pred vojnou je dôsledkom hladu po informáciách v predchádzajúcich časoch, ale aj nového tyranstva médií. Dôvodom vojny v Juhoslávii, podobne ako dôvodom škandálov v bulvárnej tlači, nie sú len územia, zisky vojenského priemyslu ani iba na prechod od komunizmu k "postkomunizmu". Táto vojna zúri aj preto, že ju médiá na celom svete potrebujú. V snahe dosiahnuť mediálne efekty boli vykonštruované dokonca aj mnohé vojnové udalosti, v snahe dojsť "medzinárodnú verejnosť" boli obetovaní dokonca aj "vlastní".

Rozbujenosť médií vyvolala inverziu zdravého rozumu. Zdravý rozum bol nahradený "informovanosťou". Neexistuje myslenie, existuje "informácia". Je to absolútna kakofónia. V diskusii sa argumentuje jednotlivými "faktami" "vytrhnutými z kontextu. Hovor sa obmedzil iba na vyprázdňovanie - už to nie je komunikácia. Informačný boom zrušil pravdu a realitu.

Paradoxné je aj to, že vojna v Juhoslávii je návratom, hoci krátkotrvajúcim, do skutočnosti. Pripomína realitu vo svete, v ktorom bola realita zničená, vystavená na posmech a premárnená. Ničenie, smrť, násilie sú skutočnosťou iba pre obeť. Vojna - to je volanie reality, ktorá nechce byť zrušená.

A tak ďalej...

* * *

My, ktorí žijeme v nadreálnom svete, nedokážeme už sprostredkovať svoju skúsenosť tým, ktorých svet je ešte stále usporiadaný na základe racionálnych zásad. Dokážeme iba POJEDAŤ svoje absurdnosti. Sme jediní, ktorí ich dokážu stráviť. Rovnako ako chlieb, ktorý upiekli pred Vianocami v roku 1994 s cieľom prekonať Guinnessov rekord. Najdlhší chlieb na svete rozdávali v centre Belehradu vo chvíli, keď hladovali tisíce ľudí. Najdlhší chlieb na svete sa tak inverziou stal symbolom hladu, nie hojnosti.

Inverzia je všade okolo nás. Nezostáva nám nič iné, iba sa jej v istej chvíli zmocniť a pozrieť sa jej do očí. Tam však uvidíme seba.

Vo chvíli, keď píšem tento text, som aj ja slúžkou inverzie - a aj vy, čitatelia, ste jej sluhmi.

(Nikto už nie je nevinný a ak aj nevinný je, tak ho to neospravedľňuje.)

Zo srbského originálu *Rat u Jugoslaviji: "Even better than the real thing"* (U2). In: Beogradski krug (Belegrade Circle, No 1-2/ 1995, s. 61-69 preložil *Andrej Kopčok*.

PREDRAG FINCI:

INTELEKTUÁL A VOJNA

Predrag Finci prednáša filozofiu na univerzite v Sarajeve. Venuje sa aj písaniu poviedok a je autorom viacerých článkov a kníh z oblasti filozofie a umenia.

Je vojna. Nič už nie je také ako predtým, nikto už nie je taký ako predtým. Svet sa topí v ničote; hmota v prachu a duch v prízraku. Je vojna. Možno si počas vojny uchovať rozum? Môže si počas nej ten, ktorého sme nazývali intelektuálom - a ktorý sa vtedy pýšil svojou integritou - zachovať svoju autonómnosť? A ak áno, v čom spočíva jeho heterómnosť?

Všeobecne panuje predstava, že intelektuál je človek, ktorý dokáže chápať a má schopnosť porozumieť. Podľa všeobecnej mienky riadi sa predovšetkým princípom rozumu, nie momentálnymi citmi alebo danou skúsenosťou. Intelektuála považujú za privilegovaného človeka, lebo sa spája s tým, čo je nehmotné, duchovné a ideálne. V určitom zmysle sa tak ocitá na druhej strane skutočnosti, vo vlastnom duchovnom svätostánku, ktorý ho chráni pred hrôzou každodenného diania. Naivní ľudia preto bývajú veľmi často prekvapení, keď v ňom spoznajú obyčajného, veľmi obyčajného človeka; akoby intelektuál ani nebol človekom medzi ľuďmi! O nič menej nie sú prekvapení tí, ktorí si zvykli vidieť v ňom ak nie nemravnú, tak aspoň podozrivú osobu s nejasnými úmyslami. Jedni i druhí majú aspoň trochu pravdy - chápajú, že v intelektuálovi možno poznať osobitosť každého jednotlivého osudu. Život intelektuála je zvýrazneným prototypom každého života. Tak je to v časoch pokoja a tak je to aj vo vojne. Svojím duchovným a mravným správaním, konaním a existenciou dokáže intelektuál stvárniť a artikulovať každé teoretické stanovisko a praktický postoj. Okrem toho by si na rozdiel od svojich nevzdelaných spolubratov mal uvedomovať dôsledky svojich duchovných a praktických aktivít. Preto v každej chvíli - a vo vojne osobitne - by mal byť intelektuál zodpovednejší ako hocikto iný. Žiaľ, niekedy je naopak iba perfídnejší. Pritom je často skutočným odborníkom v zahaľovaní svojej skutočnej tváre, majster v maskovaní. Doženie ho k tomu niekedy bieda, a inokedy zase jeho vlastná povaha; v oboch prípadoch je jeho cieľom zostať nedotknuteľný, nepošpinený a vznešený. Na jeho vlastné prekvapenie ho však prezrádzajú jeho skutky. Tak ako inokedy aj vo vojne sme tým, čo robíme. Aj v takej situácii sa intelektuál predovšetkým snaží zostať tým,